

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدیان در حضور مدرسان عالی هم‌سوسازی کتاب‌های درسی با برنامه‌ی درسی ملی:

شاخص، معیار و مبنای تولید محتوای آموزشی؛

برنامه‌ی درسی ملی

است

گزارشگر: سمانه آزاد
عکس: رضا بهرامی

ایجاد تحول در نظام آموزشی، از مباحث روز هم‌هی معلمان و دست‌اندر کاران آموزش و پرورش کشورمان است. بخشی از این تحولات، اتفاقاتی است که در حوزه‌ی تغییر ساختار رخ می‌دهد و ساختار آموزشی ۳-۳-۶ از مهرماه ۱۳۹۱ عملیاتی شود. برقراری این نظام جدید از جمله ساختارهای تغییر یافته، پیش‌نیازهایی دارد که از میان آن‌ها می‌توان به توجیه معلمان، آشنایی آنان با کتاب‌های درسی جدید و روش‌های تدریس نوین اشاره کرد. به همین منظور در اردیبهشت‌ماه سال جاری همایش دو روزه‌ای با هدف بیان موضوعات و هدف‌های اساسی این نظام و با حضور مدرسان عالی که عهده‌دار آموزش مدرسان میانی‌اند، برگزار شد. در مراسم اختتامیه‌ی این همایش که در مرکز تربیت معلم نسبیبه‌ی تهران برگزار شد، حجت‌الاسلام دکتر محی‌الدین بهرام محمدیان، رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی حضور داشت. وی از آموزش و توجیه بیش از چهار هزار مدرس خبر داد که مسئولیت آموزش ۱۲۰ هزار نفر از آموزگاران پایه‌های دوم و ششم ابتدایی را به عهده دارند. دکتر محمدیان در سخنانی با مدرسان حاضر در جلسه، از اهمیت برنامه‌ی درسی ملی و هماهنگی در آموزشی مدرسان میانی، ایجاد تحول در آموزش و پرورش و برقراری ساختار جدید ۳-۳-۶ سخن گفت و از آن‌ها خواست تا در دوره‌های آموزشی از بیان نظرات شخصی پرهیز کنند و به مدرسان میانی و آموزگاران امید و توانایی دهند.

نشستی برای هم‌دلی

پایه‌های دوم و ششم ابتدایی‌اند، نوعی هماهنگی ایجاد کنیم. یعنی، باید به گونه‌ای عمل کنیم که این استادان و مدرسان، بتوانند مطالب را به نحو احسن به معلمان منتقل کنند. پس ضرورت دارد چنان شفاف، مستدل و روشن به بیان مطالب بپردازیم که مدرسان میانی بتوانند از کتاب‌های درسی آن‌چه را که منظور ماست، به معلمان انتقال دهند. بنابراین تصدیق

حجت‌الاسلام دکتر محمدیان در ابتدای سخنان خود به چرایی برگزاری این دوره‌ی دو روزه اشاره کرد و گفت: «دوره‌ای که برگزار می‌شود به این دلیل است که بتوانیم میان نزدیک به چهار هزار نفر از همکارانی که از استان‌ها انتخاب شده‌اند و عهده‌دار آموزش و توجیه ۱۲۰ هزار تن از آموزگاران

برنامه‌ی درسی ملی، مبنای تولید محتوای آموزشی است

سند تحول بنیادین و سند برنامه‌ی درسی ملی از جمله اسنادی هستند که در تولید محتوای آموزشی باید به آن‌ها توجه داشت. حجت‌الاسلام دکتر محمدیان در ادامه‌ی این همایش به اهمیت این دو سند اشاره کرد و گفت:

«ما اکنون در آموزش و پرورش دارای سندی به نام سند تحول بنیادین هستیم که اهداف کلان آموزش و پرورش را مشخص و راهکارهایی را هم معین کرده است. یکی از تکالیف این سند در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی است که همکاران ما در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با استفاده از دانش موجود در سازمان این سند را تولید کردند. این نخستین بار در کشور است که برنامه‌ی درسی ملی متکی بر یافته‌ها و دانش خودی تولید می‌شود. تا پیش از این در تولید برنامه‌ی درسی از منابع ترجمه‌ای استفاده می‌شد اما اکنون در برنامه‌ی درسی ملی از منابع و دانش خودی استفاده کرده‌ایم. معنا و مفهوم اصلی سخن من این است که این نخستین کار است، نه کامل‌ترین کار و احتمال دارد در فرایند اجرا با کاستی‌هایی مواجه شویم که باید تکمیل شوند. اما در حال حاضر شاخص، معیار و مبنای ما برای تولید محتوا همین است. پس باید کاستی‌های این برنامه را جبران کنیم، آن را غنی‌تر سازیم و در همه‌ی بحث‌ها به آن ملتزم باشیم، نه این که هر جا که دچار

می‌کنیم که هر «اما» و «اگر»ی نیز که پیش آید، به انبوهی از سؤال، تردید و شبهه در ذهن مدرسان تبدیل می‌شود و به معلمان منتقل می‌گردد. پس باید سخن را قاطع، محکم و روشن بگوییم و به جاهایی که «اما» و «اگر» و تردید وجود دارد وارد نشویم. به عبارت دیگر در این مرحله برای ما شایسته نیست که تردید را منتقل کنیم؛ حتی اگر در کتاب درسی باشد. به یقین، مطالب کتاب درسی غلط نیست، اما ممکن است از نظر برخی بتواند بهتر بیان شود. حتماً اگر برداشت ما هم این‌گونه باشد، شایسته نیست که آن را به مدرس و معلم منتقل کنیم.»

کتاب درسی، معتبرترین سند برای معلمان است

رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی ادامه داد: «همگی از کودکی به یاد داریم که اگر معلمی بخشی از کتاب درسی را اشتباه می‌دانست، حیثیت همه‌ی کتاب درسی زیر سؤال می‌رفت. بنابراین کتاب درسی برای معلم باید مستندترین، معتبرترین و محکم‌ترین سند علمی و آموزشی باشد. حیثیت کتاب درسی را مدرسان روش‌های تدریس بالا می‌برند؛ بنابراین ما به عنوان مدرسان عالی که با مدرسان میانی سخن خواهیم گفت، باید از کتاب درسی سخنی محکم، مستدل، شفاف و پشتیبانی‌کننده بگوییم. حتی ممکن است برای حل مسئله‌ای دو روش وجود داشته باشد، اما مؤلفان کتاب درسی یکی از روش‌ها را انتخاب کنند. حال در مقام بیان، همان یک روش را عرضه می‌کنیم و وقتی معلمان ما بر تدریس مسلط‌تر شدند، در بازآموزی‌ها می‌توان به روش‌های دیگر اشاره کرد.»

سناریوهای پاسخ به اشکالات را تدوین کنید

دکتر محمدیان خطاب به حاضران در این جلسه گفت: «من از مؤلفان حاضر در جلسات هم‌درخواست می‌کنم که «فوت‌های کوزه‌گری‌شان» را بیان کنند. حتی به مسائلی که احتمالاً محل شبهه هستند نیز اشاره کنند تا سناریوی پاسخ آماده شود. در این صورت، اگر در آینده شبهه و سؤالی هم مطرح شود، پاسخ را می‌دانیم. حتی ممکن است واقعاً با اشکالاتی روبه‌رو شویم، اما با مسامحه از آن بگذریم؛ به این نکته‌ها هم باید اشاره کرد.»

مشکل شدیم، دوباره به مبنای غیر برگردیم.

اگر به مبنای نیز برگردیم، برنامه، کاری التقاطی می‌شود که از این جامانده و از آن جا رانده است. بنابراین ما به برنامه‌ی درسی ملی التزام داریم و از همه بیشتر، از کسانی که در تولید آن نقش داشته‌اند، انتظار می‌رود که حریم آن را نگه دارند. ما در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی برنامه‌ی درسی ملی را تولید کرده‌ایم که نه تنها با سند تحول بنیادین مغایرت ندارد، بلکه به معنی توضیح آن در راه تولید محتوای آموزشی است.»

شکوفایی فطرت، هدف برنامه‌ی درسی ملی

معاون وزیر و رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، در ادامه‌ی سخنان خود به هدف نهایی آموزش و پرورش که شکوفایی فطرت است، اشاره کرد و گفت: «در سند تحول بنیادین، جمله‌ی اساسی بعد از تعریف تربیت، اشاره به هدف نهایی آموزش و پرورش است که عبارت از دستیابی دانش‌آموزان به مراتبی از **حیات طیبه** است. این هدف باید به زبان برنامه‌ریزی آموزشی ترجمه شود یعنی باید دانش‌آموزان در هر مقطع به مراتبی دست پیدا کنند و معیاری برای سنجش داشته باشیم. در این جا این سؤال پیش می‌آید که این هدف‌ها در منابع آموزشی و روش‌های تربیتی آموزشی و به عبارت دیگر در برنامه‌ی درسی ما چه گونه پیش‌بینی شده است و چه گونه محقق می‌شود؟ یعنی، این هدف در حوزه‌های یادگیری گوناگون مانند «ادبیات»، «علوم تجربی» و «مطالعات اجتماعی» چه گونه است؟

در برنامه‌ی درسی ملی، هدف دستیابی به حیات طیبه ترجمه شده است و روش‌های آن مشخص است. در واقع، از آن جا که حیات طیبه در تدوین و تعالی هویت شکل می‌گیرد و هویت نیز یک امر سیال و تابعی از شکوفایی فطرت است، پس رویکرد برنامه‌ی درسی باید شکوفایی فطرت باشد. بنابراین رویکرد ما در تدوین محتواها و برنامه‌ها، شکوفایی فطرت یا ماهیت انسانی انسان است. در واقع حیات انسانی انسان به فطرت اوست. حیات طیبه نیز با فطرت روشن می‌شود که در برنامه‌ی درسی ملی مدنظر قرار گرفته است. آموزش و پرورش عهده‌دار شکوفایی فطرت است. البته فطرت بدون آموزش و پرورش نیز رشد می‌کند، اما تعلیم و تربیت باعث

می‌شود فطرت سریع، صحیح، دقیق و عمیق شکوفا شود. ما در آموزش و پرورش براساس مبانی دینی و فلسفی خود فطرت را در پنج عنصر تجلی می‌دهیم. یعنی ما برنامه‌ریزان درسی در برنامه‌ریزی به پنج عنصر توجه می‌کنیم که عبارت‌اند از: **تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق**. به عبارت دیگر، باید برنامه‌ی خود را با این پنج معیار، محک بزنیم و ببینیم آیا متن و فعل تربیتی ما آیا تفکربرانگیز هست، ایمان‌آور و دانش‌افزا هست، آیا ایجاد رفتار می‌کند و به رفتار اخلاقی در دانش‌آموز منجر می‌شود.

همه‌ی این پنج عنصر در چهار عرصه اتفاق می‌افتد که در برنامه‌ی درسی ملی به آن‌ها نیز ملتزم هستیم. این چهار عرصه عبارت‌اند از **خود، خدا، خلق و خلقت**. ما باید در برنامه‌ی درسی ملی به این عناصر و عرصه‌ها وفادار باشیم و آن‌ها را به مدرسان و معلمانمان منتقل کنیم.»

وجود ۱۱ حوزه‌ی یادگیری در برنامه‌ی درسی ملی

معاون پژوهشی وزیر آموزش و پرورش در ادامه به حوزه‌های یادگیری اشاره کرد و گفت: «نکته‌ی دیگری که باید به آن توجه داشت، انتقال این معانی و تحقق هدف‌هاست که در یازده حوزه‌ی یادگیری پیش‌بینی شده است. این حوزه‌ها نسبت به دوره‌ها، منقبض و منبسط می‌شوند. یعنی گاهی به صورت درس مستقل و گاه به صورت تلفیقی است. در دوره‌ی ابتدایی بیشترین توجه به تلفیق است. مثلاً در «ادبیات فارسی» هدف اصلی زبان‌آموزی و تقویت مهارت‌های خواندن، و نوشتن، شنیدن، گفتن و تفکر است. همین درس می‌تواند حامل مفاهیمی باشد که در دیگران تأثیرگذار است.»

بسته‌ی آموزشی به جای کتاب

رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به بسته‌های آموزشی و تنوع محیط یادگیری در ساختار ۳-۳-۶ اشاره کرد و ادامه داد: «نوع ارائه‌ی مطالب تاکنون در قالب کتاب درسی بوده است. اکنون نیز کتاب درسی است، اما حالا کتاب را با دیگر اجزا همراه کرده‌ایم. براساس برنامه‌ی آموزشی باید رسانه‌های آموزشی متنوع شوند و به بسته‌های آموزشی نیز توجه شود؛ بنابراین اکنون دیگر تنها رسانه، کتاب درسی نیست.»

کتاب درسی اعجاز نمی کند

رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با تأکید بر نقش معلم، کتاب درسی را نیازمند روشنگری معلمان دانست و گفت:

«در برنامه‌ی درسی ما اصل، معلم و مربی است. معلم در تلقی ما ادامه‌دهنده‌ی راه اولیای الهی، الگوی عملی برای دانش‌آموز، زمینه‌ساز رشد ظرفیت‌های وجودی عقلانی، ایمانی، اخلاقی، علمی و عملی دانش‌آموز و راهبر فرایند یاددهی - یادگیری است. من از مدرسان درخواست می‌کنم که به مدرسان میانی القا کنند که همه‌ی کار توسط کتاب اتفاق نمی‌افتد. کتاب اعجاز نمی‌کند و نمی‌توان همه نوع انتظار از کتاب داشت. بنابراین، باید از معلم‌ها بخواهید که در کلاس از روش‌های فعال استفاده کنند، بچه‌ها را از محیط‌های متنوع بهره‌مند سازند و آن‌ها را با منابع دیگر آشنا کنند. بنابراین انتظار داریم کتاب‌های فن معلمی و روش‌های تدریس و راهنمای معلم هم در دست‌رس معلمان قرار گیرد. در حوزه‌های یادگیری هم باید به ارتباط میان آن‌ها توجه کرد. مثلاً، وقتی از حوزه‌ی «علوم» صحبت می‌کنیم، تقسیم‌بندی سکولار از آن نداشته باشید. گمان نکنید علم یعنی حوزه‌ی علوم؛ تفکر یعنی درس‌های منطق و ریاضیات، ایمان یعنی تعلیمات دینی و عمل و اخلاق هم یعنی حوزه‌ی کاری دبیر پرورشی. همه‌ی این برنامه‌ها باید به هم تنیده شود. البته ممکن است یک عنصر در یک درس جلوه‌ی بیشتری داشته باشد اما در نهایت همه به یکدیگر پیوسته‌اند.»

دکتر محمدیان در پایان گفت: «از شما درخواست می‌کنم که این تنیدگی در حوزه‌های یادگیری را به معلمان منتقل کنید. تفکر در حوزه‌ی یادگیری روزی می‌تواند عنوان یک درس باشد، اما در عین حال تفکر جوهره‌ی همه‌ی درس‌هاست. معارف اسلامی هم می‌تواند عنوان یک درس باشد و در عین حال با بقیه‌ی درس‌ها نیز همگن باشد. ادبیات یک حوزه‌ی یادگیری است، اما در عین حال در بقیه‌ی حوزه‌های یادگیری تنیده شده است. علوم تجربی هم یک درس است و هم عناصر و اهداف برنامه‌ی درسی را پشتیبانی می‌کند. آخرین درخواست من این است که از ابتدا هماهنگ باشید. به مدرسان استانی امید و توانایی دهید و در عین حال از هر گونه متفاوت گفتن پرهیز کنید. همه باید به مدرسان میانی سخنی واحد بیان کنیم.»

یکی دیگر از نکته‌هایی که باید به عنوان جوهره‌ی برنامه‌ی درسی ملی به آن توجه داشت و آن را به معلمان منتقل کرد، تنوع محیط یادگیری است. یعنی نباید تنها به کلاس درس اکتفا کنیم. البته مدعی این نیستیم که اکنون هم رسانه‌های آموزشی کامل و محیط‌های متنوع وجود دارد. هم‌سویی برنامه به این است که محیط موردنظر در چند سال آینده مهیا شود. به همین دلیل هم از مؤلفان کتاب‌های درسی و هم دوستانمان در گروه‌های آموزشی درخواست کرده‌ایم که رسانه‌ها و محیط‌های متنوع یادگیری دیگر را پیش‌بینی کنند. اما محتوا را به رسانه‌ها متکی نکنند تا بدون رسانه هم امکان عرضه‌ی خدمات آموزشی و تربیتی وجود داشته باشد. اکنون هم که به رسانه‌ی دیگری دسترسی وجود ندارد، می‌توان از مجله‌ی «رشد نوآموز» برای دانش‌آموزان پایه‌ی دوم و سوم ابتدایی استفاده کرد تا مهارت خواندن در آن‌ها تقویت شود. در ضمن توصیه می‌کنم مجله‌ی رشد نوآموز به ایجاد ارتباط بین خود، خلق، خدا و خلقت با تکیه بر پنج عنصر تفکر، علم، ایمان، عمل و اخلاق وفادار باشد.»

تغییر تلقی از معلم

تغییر تلقی از معلم و وظایف آن از دیگر موضوعاتی است که در برنامه‌ی درسی ملی به آن توجه شده است. حجت‌الاسلام محی‌الدین بهرام محمدیان در این زمینه توضیح داد:

«تلقی ما از معلم در برنامه‌ی درسی ملی متفاوت است. تلقی رایج از معلم می‌گوید: «معلم کسی است که در کلاس در بسته به دانش‌آموزان تدریس کند.» وقتی این تلقی از معلم وجود داشته باشد، سرباز معلم‌ها و کسانی که دوره ندیده‌اند هم در این تعریف وارد می‌شوند. اما در سند تحول بنیادین و برنامه‌ی درسی ما، معلم تنها انتقال‌دهنده‌ی مفاهیم نیست. معلم اسوه، الگو، راهبر آموزشی، پژوهش‌گر و تسهیل‌کننده‌ی شکوفایی فطرت است. مدرسانی هم که از استان‌ها آمده‌اند باید معلم را این‌گونه تعریف و آماده کنند. اگر بتوانیم نگاه سند تحول بنیادین و برنامه‌ی درسی ملی را ترویج دهیم، به نقطه‌ای می‌رسیم که طی ده سال آینده هیچ معلمی در آموزش و پرورش بدون تحصیل کردن در دانشگاه فرهنگیان، معلم نشود. یعنی، نیروی انسانی باید به صورت حرفه‌ای تربیت شود.»